

БАСКЕТ И БОКС В БЕЛГРАД И БУКУРЕЩ ИЛИ МАЛКО ИСТОРИЧЕСКА ЧАЛГА¹

Димитър Григоров

Сигурно е пресилено твърдението на Франк Лойд Райт, че спортът е политика с други средства, но наблюдението, че между двете съществува силно привличане, отдавна се е превърнало в банално клише, което едва ли се нуждае от доказателства. Въпреки голямата роля, която в пряк и преносен смисъл играе спортът в съвременния свят, историците в Югоизточна Европа като че ли не му отделят особено внимание, по същия начин, по който пренебрегват такива масови феномени като да речем поп и рок музиката, младежките субкултури и т.н.

С това кратко съобщение представям два документа от Архива на Министерството на външните работи. Първият документ е част от един общ месечен дипломатически доклад на българската мисия в Белград и се отнася до Четвъртото европейско първенство по баскетбол за жени, състояло се в Белград през юни 1954 г. (вж. приложение 1), а вторият е една информация, изцяло насочена към реакциите на румънската публика по време на Осемнайстото европейско по бокс в Букурещ от 31 май до 8 юни 1969 г. (вж. приложение 2). Признавам, че попаднах на тези документи случайно и ги прочетох от чисто любопитство, докато работех по една съвсем друга „сериозна“ тема. Ето защо, настоящият материал е резултат от заниманията ми с история като хоби, а не като професия.

Около 15 години делят единият от другия документ. Въпреки това те биха могли да бъдат разгледани заедно. Не само, защото и двата документа са посветени на спортни събития или пък, защото и двата документа разкриват интересни детайли за „здравата“ връзка политика-спорт. По-важни според мен са допирните точки в политическата обстановка, характерна за Югославия и Румъния, която в немалка степен обяснява отношението на публиката към СССР и социалистическите страни и мерките на съответните власти, взети срещу описаните реакции по трибуните. По-надолу ще обърна внимание на някои детайли, които считам за интересни. Разбира се, в края на съобщението съм приложил и двата документа, така че всеки може сам да добие представа за съдържанието им и да предложи своя интерпретация.

Спорът в ползването на българските дипломати

Вероятно на българските дипломати са били добре известни близките отношения на политиката със спорта. Ето защо те предоставят информации за спортни събития, като впечатление прави това, че общо-взето самите спортни резултати са оставени на заден план² за сметка на реакциите на трибуните и действията на властите. Българските дипломатически служители или техните началници сигурно са били наясно, че по време на спортните събития хората реагират емоционално, често първосигнално като трудно могат да се прикриват. За подобно поведение способства и обстоятелството, че в тълпата чо-

век губи индивидуалността си, но с това се разтваря и отговорността му, тъй че на властта ѝ е по-трудно да му я търси. По този начин наблюдателят може да се ориентира в нагласите на обществото, които иначе силно се развиват в официалните документи, декларации и контролираната или самоконтролираща се преса. Така „следенето“ на спортните „мероприятия“ е част от дейността на дипломатите, които допълват сведенията си чрез преки наблюдения върху поведението на зрители и състезатели. За отбелязване е, че в случая българските дипломати в Белград и Букурещ заострят вниманието си към спортните събития тогава, когато във външната политиката на съответните страни се извършват сериозни промени или се ускоряват започнали вече тенденции.

Политическата ситуация в Югославия през 1954 г. и Румъния в края на 60-те години

С какво най-общо се характеризира политическата ситуация в Югославия през 1954 г. и в Румъния 15 години по-късно?

През 1954 г. отношенията между Югославия и съветския „лагер“ са в процес на постепенна стабилизация, която започва след смъртта на Сталин. Първите признаци се проявяват след завръщането на Тито от Великобритания³ и решението на ЦК на ВКП (б) за нормализация на връзки с Белград от лятото на 1953 г.⁴ Взаимните обвинения отслабват, а пресата както в Югославия, така и в доминираната от СССР лагер, притъпява остротата на критиките си. Ето защо сведенията от българското посолство, отразяващи европейското по баскет, са интересни с това, че показват доколко спортната публика съумява да следва официалната линия на югославските ръководители. За сравнение през 1969 г. в Румъния също така се забелязва известна стабилизация в отношенията на страната със Съветския съюз и другите страни, членуващи във Варшавския договор; отношения, които се изострят в края на лятото и през есента на 1968 г. във връзка с „чешките събития“, когато, както е известно, Букурещ се противопоставя на действията на своите съюзници. Разбира се, градусът на тази „криза“ на официално ниво е много по-нисък от този на конфликта Тито-Сталин в периода 1948-1953 г., който предхожда доклада, засягащ европейското първенство. Дали това обаче може да се каже и за реакциите на румънската публика?

Отношението публиката

И в Югославия, и в Румъния⁵ по време на състезанията се стига до „грози сцени“ по трибуните, нека да използвам това клише от съвременната българска спортна журналистика. И в двете страни представителите на Източна Европа са обект на негативни реакции. В Югославия „навиячите“ „каменуват“ (т.е. замерват с камъни) състезателите, а в Румъния освиркват съветския химн. И през 1954 г., и през 1969 г. най-враждебно е отношението към съветските състезатели⁶. В Югославия това отношение се засилва поради едно чисто спортно обстоятелство, което съзнателно или не, убягва на дипломата, автор на доклада — мачовете на югославянките със съветските баскетболистки. По ирония на съдбата жребият определя именно СССР и Югославия да са заедно в политически взривоопасната група А на първенството. Третият отбор е този на „Западна Германия“. Югославянките отнасят немчините с 69:14 и излизат с повишено самочувствие срещу Съветския Съюз, но губят мача, играл се на 5

юни с 48:43. Именно тогава съветските баскетболистки трябва да се пазят от летящите към тях камъни⁷. След това СССР просто се надсмива над германките с 106:11 (57:0)! Няколко дни по-късно (на 10 юни) СССР отново побеждава югославянките, но с унизителното 81:32⁸.

И така съветските баскетболистки са замервани с камъни по време на мача си с югославянките. За сметка на това, обаче има нюанси по отношение на представителите на другите социалистически страни. В натегачески стил българският дипломат възмутено подчертава, че в мачовете на СССР с „демократични“ (разбирай комунистически) държави публиката винаги подкрепяла „демократичните“ (т.е. и България). В същото време и те са обект на нападки от страна на публиката, защото винаги падат в тези срещи, а за югославските зрители обясненията не могат да бъдат чисто спортни — намесват се конспиративните теории: „Как ще победят Москва“, „Как е възможно да победят Москва, като последната предварително е разпоредила никой да не побеждава тима на СССР“, „Нали са техни агенти как е възможно да ги победят“ и „Нали имат директива да не ги побеждават“. В интерес на истината тези твърдения, се подхранват от това, че българските, унгарските и чехословашките спортистки без изключение мачкат Югославия, но се представят неубедително срещу съветския тим⁹. Пропуска се обаче обстоятелството, че СССР вече два пъти е триумфирал с европейската титла за жени. Всъщност подобно съмнение в редовността на всички победи на СССР във всички видове спортове, постигнати над друга соцстрана, е типичен феномен, както знаем, и за българската спортна публика в годините, когато бяхме съветски най-верен съюзник. Само ще допълня, че когато конспиративните теории излязат на преден план, за един друг важен фактор в спорта е трудно да остане незасегнат — става въпрос за съдийството. Така през 1954 г. в Югославия подложени на натиск от страна на зрителите са съдиите от „лагера“ най-вече, когато свирят в мачове между „наша“ и капиталистическа страна. И тук изказванията по адрес на реферите търсят съветска конспирация: „Нали е техен човек“, „Нали е агент на Москва“ и пр¹⁰.

Тази представа за страните от „лагера“ напълно се вписва в насаждания през периода 1948—1953 г. образ за източноевропейските страни като обикновен слугинаж на СССР — едно пропагандно внушение, което най-лесно се визуализира чрез многобройните карикатури, публикувани на страниците на югославското хумористично издание *Жеж*. По същия начин югославските ръководители са изобразявани от коминформбюровската пропаганда като жалки капиталистически подлози.

В информацията на българския дипломат е отделено място и за привържениците на българския отбор. Такива в Белград има, а на самият дипломат не му е много ясно откъде са дошли, за което външно министерство му прави забележка в последвалия анализ на доклада¹⁰. Българските запалняковци активно подкрепят отбора, вероятно въодушевени от добрата му игра по време на шампионата, която се увенчава с бронзови медали.

Както вече посочих, в Румъния също както в Югославия, най-враждебно са посрещани съветските спортисти. В задушното и топло време в началото на юни румънците обаче са много по-отрицателно настроени към другите соцст-

рани отколкото югославяните и заедно с това положителните им реакции към запада са по-ясно изразени. Вероятно това поведение се обяснява с внушенията на режима срещу „петте“ членки на Варшавския договор, нахлули в Чехословакия. Заедно с това трябва да се отбележи и специалното отношение към унгарците, което има своите исторически обяснение и е много по-крайно сред обикновените хора, отколкото при управляващите. Както е известно в ръководството на партията и в края на 60-те има представители на най-голямото малцинство в Румъния. Самият Чаушеску тогава не веднъж подчертава принадлежността на унгарците към румънската неделима и единна нация. Същевременно покрай чехословашките „събития“ режимът се затвърждава убеждението си, че може да разчита на силно отрицателните нагласи на румънците особено към „руснаци“¹¹ и унгарци, за да укрепва позициите си. В следващия параграф ще обърна внимание на това.

Реакциите на властта

На първо място прави впечатление, че и в двете дипломатически информации се опитват да внушат, че властта се погрижва да подбере част от публиката — в Югославия чрез цените на билетите, а в Румъния — чрез пропуските. Реакциите на трибуните показват, че дори да е бил търсен някакъв ефект (което е доста съмнително) по отношение поведението на зрителите в определени ситуации, такъв не е постигнат, защото често на стадионите под влияние на страстите, хората се сливат и действат сходно независимо от материалното си положение или обществения си произход. Изглежда, че в Титова Югославия ръководството е значително по-притеснено от поведението на зрителите, защото са взети мерки ексцесиите да бъдат прекратени, а има и арестувани. Временно управляващият българското посолство в Белград, Д. Кинкин¹² подчертава, че „югославските ръководители“ излизат със статии, осъждащи „хулиганските прояви“. Вероятно това е свързано с желанието на властите да не дразнят излишно СССР и контролираните от него източноевропейски страни, в един период, когато трябва да се загърбят изключително острите взаимно нападки, характерни за периода 1948—1953 г. и разумно да се пристъпва към сближение.

За разлика от Югославия румънският режим не взема „ефективни“ мерки срещу поведението на зрителите по време на състезанията. Порицанието се появява в румънския партийен печат след края на надпреварата. То е обаче и оценено от служителя на българското посолство Виктор Петров като половинчато. Вероятно тази реакция на властта може да се впише в поведението на румънските ръководители по време и след нахлуването на Варшавския договор в Чехословакия. Така Чаушеску и останалите висши партийни и държавни функционери енергично се противопоставят на агресията (с което най-вече генералният секретар си спечелва популярна подкрепа за години напред), но в същото време с малки изключения гледат да спазват един умерен тон по отношение на Съветския съюз и другите социалистически страни. Това поведение доста се отличава от настроената на населението, което като цяло е много по-крайно в нагласите си, особено спрямо „руснаците“ и „народа на Атила“ или унгарците¹³. Без да се подава изцяло на националистическата еуфория, за която сам е съдействал с поведението си през август 1968 г., Чаушеску умело я

манипулира най-вече в собствен интерес, както бъдещето ще покаже. Ето защо в случая с първенството по бокс властта толерира избуяването на антисъветски и антиунгарски страсти, след което излиза с балансирана умерена позиция. Впрочем уелото използване на антисъветските настроения и латентния национализъм в страната е основен елемент в политическата игра на Чаушеску и румънското ръководство. Това дебело е подчертано в един доклад на българския пълномощен министър, Георги Богданов¹⁴, отразяващ партийния конгрес през 1969 г.: „Конгресът утвърди и засили тенденциите към култа на личността на Н. Чаушеску и неговия политически курс. Разбира се, това означава, че национализъмът и антисъветизъмът остават ръководно начало в румънската политика“¹⁵.

Българските спортисти в чужбина

За разлика от доклада, посветен на европейското по бокс, в който не се казва абсолютно нищо за държането на българските боксьори извън ринга, информацията от Белград се спира върху поведението на баскетболистките ни в свободното им време. Тези сведения са интересни, тъй като представят някой от най-баналните страни от живота момичетата от националния отбор в югославската столица, само че пречупени през гледната точка на едно официално лице, каквото е временноуправляващият българското посолство. Той определя като „некултурни прояви“ оплакванията на баскетболистките, които се жалват, че нямат достатъчно пари, както и нескритото им възхищение пред витрините на югославските магазини. Последното всъщност винаги е правило най-голямо впечатление на българите в югославската столица, така че това е типична реакция. Така, изглежда, че едно значително мнозинство от обикновените българи след края на конфликта Тито-Сталин се впечатлява най-вече от лъскавата страна на Югославия и не обръща особено внимание на продължаващия култ към Тито, противоречивата външна политика на страната, защо не и на македонския въпрос. Това, Впрочем, ясно се вижда в спомените на известния български илюзионист Астор, в които симптоматично главата, посветена на престоя му в Югославия, е озаглавена: „Лукс. Красавици. Чужбина. Всичко това само в Белград“¹⁶.

* * *

В заключение ще повторя, че значението на спорта като изразител на обществени нагласи е особено голямо при диктатури като комунистическите режими в Европа. Тук аз представям един случай, в който спортните прояви демонстрират известни различия между настроенята на хората от една страна и действията на властта от друга¹⁷. Общо взето такива различия са характерни за периоди на постепенна нормализация, каквито преживяват и Югославия, и Румъния, в отношенията си със СССР останалите европейски социалистически държави. Обикновено по време на противопоставяне особено, когато става дума за противопоставяне срещу Велика сила, властта и масите имат значително по-близо поведение. Така например, в своята много хитро поднесена на западната публика книга за конфликта Тито-Сталин изключително способният представител на отречената порода на историците-пропагандисти, Вла-

димир Дедиер, описвайки драматичните футболни мачове между Югославия и СССР на олимпийските игри в Тампере през 1952 г., показва неподправената всенародна радост, която напълно съответства на тогавашните цели на титовия режим¹⁸. Две години по-късно обаче, желанието на югославското ръководство да подобри отношението си СССР и доминирания от него „лагер“ не отговаря на побеснелите от загубата на любимките си в мача със съветските баскетболистки „навиячи“. В по-малка степен същото се отнася и за румънския случай през 1969 г.

Според мен подобни документи могат да намерят приложение в полето на т.нар. субалтерни изследвания (*Subaltern studies*) или „история отдолу“¹⁹, която е фокусирана най-вече върху миналото на обикновените хора, на масите, изследва процесите на „базово ниво“. Наистина този тип изследвания първо си пробиват път в контекста на колониалната история, за да представят една по-пъстра картина на нагласите и действията на обикновеното население, местните издигнати класи и колониалните власти. Същевременно обаче една от основните идеи на тези „субалтерните изследвания“ – да изучава поведението на масите и да откроява сходствата, различията и взаимните влияния между тях, „елита“ и властта, може да се използва по отношение на политическите измерения на спорта и особено мястото на спортната публика. В тази връзка трябва да се подчертае, че един от методологическите проблеми, които възникват при подобни проучвания, е свързан с обстоятелството, че много често историята на обикновените хора и политическите им нагласи се възстановява по източници, които са дело на властта. Точно такъв е случаят тук и именно в това се състоят сериозните недостатъци на приложените от мен документи.

В крайна сметка едва ли спортната тематика ще се превърне в основен обект на историята като наука. Същевременно тя притежава потенциал, за да бъде вдъхновение за историята като хоби или като изкуство.

Приложение I

ИЗ ОБЩИЯ ДОКЛАД ЗА МЕСЕЦ ЮНИ 1954 Г. НА ВРЕМЕННО УПРАВЛЯВАЩИЯ БЪЛГАРСКОТО ПОСОЛСТВО В ЮГОСЛАВИЯ, Д. КИНКИН (30 ЮНИ 1954 Г.)

[...]

Европейски шампионат по баскетбол за жени

От 4 до 12 юни в Белград се проведе IV Европейски шампионат за жени по баскетбол. В шампионата участваха СССР, България, Чехия, Унгария, Франция, Австрия, Западна Германия, Дания, Италия и Югославия.

Ако се съди от публикуваните материали в пресата по време на подготовката на този шампионат, може да се предполага, че югославяните са очаквали бляскави резултати. Подготовката на шампионата започна 4–5 месеца по-рано. В гражданството се създаде интерес към тези състезатели и към резултатите на техния отбор.

Югославяните надцениха възможностите на своите състезатели и

поради това в пресата им се появиха статии, от които лъхаше едно грубо надценяване, като предричаха за своя тим дори и първо място. Може би и това надценяване да ги е накарало да пожелаят европейския шампионат да бъде проведен в Белград, за да могат да демонстрират висотата на техния баскет.

Техническата подготовка бе извършена сравнително добре. Редица предприятия дадоха парични помощи на организационния комитет, уреждащ подготовката за европейския шампионат по баскетбол за жени.

Баскетболните отбори дойдоха доста преди откриването на шампионата. Същите бяха настанени в „детското градче“, намиращо се на местността „Кошутняк“²⁰. Не са забелязани от наша страна известни дискриминации по отношение на отборите от страните на нашия лагер — всички отбори са били поставени при еднакви условия.

Интересът към тези състезания беше голям. Състезанията бяха масово посещавани от гражданството. Цените на билетите бяха доста скъпи и от това може да се съди и за това, какво представлява публиката. Въпреки че посещението бе отбрано до известна степен, интересът към тимовете на нашите страни беше голям. Имаше и хулигански прояви от страна на публиката. Така например при срещата между отборите на СССР и Югославия публиката е била много несдържана — викала, псувала и дори са хвърляли камъни по играчи от нашите страни. В разговор с политическия ръководител на чешкия отбор последният ми каза, че са предупредили югославяните, че ако се продължава с тези хулигански отношения техният отбор ще напусне шампионата и ще си замине за Прага. Протестиране е имало и от други отбори.

Тия хулигански прояви са били характерни за началото на състезанията, докато за края те почти изчезнаха, въпреки, че и дума не може да става за безпристрастие на публиката. Така например, когато дадена среща се реферирал от съдия-представител на наша страна, и последният свиреше грешка на капиталистически тим [при среща с тим на наша страна] биваше освиркван. В такива случаи се правиха изказвания „Нали е техен човек“, „Нали е агент на Москва“ и пр.

Когато тимът на СССР се срещне с тим на демократична страна публиката вземаше [като цяло] страната на демократичната страна. Съветският тим демонстрира превъзходна игра и заслужено победи всички други участници в шампионата. При загуба на демократичен тим от тима на СССР се правиха изказвания от страна на отделни лица сред публиката: „Как ще победят Москва“, „Как е възможно да победят Москва, като последната предварително е разпоредила никой да не побеждава тима на СССР“, „Нали са техни агенти как е възможно да ги победят“, „Нали имат директива да не ги побеждават“ и пр.

Хулиганските прояви и протестите на отделни тимове накараха ръководителите-югославяни да публикуват статии-предупреждения към публиката, като казваха, че подобни прояви излагат страната, че ще бъдат санкционирани ония, които нарушават реда на състезанията и пр. Пред

служители от посолството е бил задържан един студент за хулиганска проява.

Тимът на СССР и тия на демократичните страни демонстрираха далеч по-висока класа баскет и спечелиха публиката²¹.

Трябва да се отбележи, че на състезанията бяха отишли и немалък брой българи, които при среща на нашия тим, с който и друг да било викаха „Искаме победа“ и пр. Групата е била около 20-членна. Дали това са били редовни български граждани или емигранти и невъзвръщеници не се знае. Нашият тим е бил посрещнат и в Димитровград от българи, които не са имали възможност да разговарят с тях, но с ръце им пожелавали победа, като конкретно им казвали, че очакват I или II място да бъде завоювано от българския тим.

Немалък интерес прояви и полицията по отношение на нашия отбор. Същата хвърли немалък брой лица по време на състезанията. Същите правиха опити да се сближават с нашите девойки и използват слабостите им²². При отпътуването на нашия тим за София не беше подигруно необходимото количество места за състезателите и ръководството на тима. Направи се предложение да бъде разделена групата на две, като едната остане в един вагон, а останалата отиде в друг. Това нещо беше отбито от страна на нашите състезателки, които са пътували прави.

Състезателките като цяло са се държали добре. Имало е случай на некултурни прояви, каквито са например: оплаквали са се някои пред югославяни, че получили по малко пари и не можели да си купят хубави неща; по време движение по улиците са изказвали високо възхищението си пред някой артикул и др. В резултат на подобни некултурни прояви се е стигнало дотам, че на една от състезателките им е предлагано да им се дадат динари, за да си купела каквото желаела, щом като не им стигали парите.

Състезателите бяха също проследявани по време когато са били в града, от органи на УДБ.

Европейският шампионат по баскетбол жени завърши с убедителна победа на страните от нашия лагер, като званието „Европейски шампион“ заслужено спечели наново тимът на СССР.

Белград, 30 юни 1954 година

ВР.УПРАВЛЯВАЩ ПОСОЛСТВОТО: [подпис]
/Д. Кинкин/

Източник: АМВнР, оп. 10п, а.е. 77, л. 36—38

Приложение 2

СПРАВКА

относно: проведеното Европейско първенство по бокс в Букурещ от 31 м май до 8 юни т.г. и някои прояви на стадиона²³ от страна на румънската публика.

От 31 май до 8 юни т.г. в гр. Букурещ се състоя Осемнадесетото Европейско първенство по бокс при участието на 25 страни и 180 състезатели. Резултатите, постигнати от участващите страни, в това число и на нашата, вече са известни²⁴. Заслужава да се спрем на някои факти, които правят странно впечатление.

Съдийството не беше на необходимата висота, в резултат на което бяха оцетени и отстранени от борбата за медали редица изтъкнати състезатели. Това ставаше главно със състезателите на Полша, СССР и България. Така на българина Милев съдиите отнеха най-малко бронзов медал²⁵.

Публиката беше много темпераментна. Всяко качване на ринга на румънски боксьор се предхождаше от неколкоминутни овации и скандирания. В много случаи се проявяваше некомпетентност и явно изразена необективност. И то като се има предвид, че една част от публиката е подбрана с покани.

Особено зле, а в много случаи и враждебно, биваха посрещани боксьорите от петте социалистически страни — СССР, НРБ, Унгария, ГДР и Полша, а най-изразена непривязаност се подчертаваше към съветските състезатели.

Нещо обикновено бе, когато на ринга се състезаваха боксьори от капиталистическа страна и боксьори от социалистическа страна, публиката бурно да подкрепя представителя на капиталистическата страна. Така по няколко минути се скандираше Испания, Италия, Турция и др.

Върхът на това лошо и враждебно отношение към боксьорите от социалистическите страни се прояви по време на финалите и връчване на медалите на победителите, публиката стигна до там, че когато се изпълняваше химна на Съветския съюз в чест на победителя Козняк²⁶, тя свиреше и много остро реагираше. Такъв неприятен инцидент се получи и при обявяването за победител и връчване на златен медал на унгарския боксьор, който на финала победи представителя на Турция²⁷. И вместо да се окаже заслуженото на победителя, което изисква елементарната спортна етика, овациите и скандиранията бяха отправени към турския боксьор, и то когато се изпълняваше химна на Унгария.

Макар и с доста закъснение в румънския печат — в „Скъпият“ от 29.VI.1969 г. излезе статия, която прилагаме²⁸, а на 2.VII в същия вестник Националният съвет за физкултура и спорт дава отговор под заглавие „Във връзка със статията „Никакво снизхождение към хулиганските прояви на спортните трибуни“.

По обясними причини, според нас, в посочените статии се прави само известен опит да се посочат някои неща, без да се видят истинските

причини за това, което стана на стадиона по време на Осемнадесетото европейско първенство по бокс.

Букурещ, 30 юни 1969 г.

Написал: [подпис]

Виктор Петров, секретар при Посолството

ВП/ЕГ

Написано в 5 екз.

2-за Министерството

1 за ЦК на БКП

1 за БСФС

1 за Посолството

АМВнР, оп. 20п, а.е. 389, л. 2-3

БЕЛЕЖКИ

1. Съобщението представлява допълнена версия на илюстрирания текст, публикуван в електронното историческо списание Анамнеза, бр. 2—3, 2007, с. 95—115 на адрес http://anamnesis.info/fonts/versiq.1.3/journal/flash_journal/broi5%20DGrigorov-box-i-basket/broi5%20Grigorov.html

2. Неслучайно в докладите има сгрешени имена и са изпуснати важни детайли от шампионатите.

3. Тито е на официално посещение във Великобритания от 16 до 25 март 1953 г.

4. През юли 1953 г. Президиумът на ЦК на КПСС по инициатива на Хрущов и Микоян налага „необходимостта“ от нормализация на отношенията с Югославия. На 14 август правителството на СССР обявява, че пристъпва към политика на нормализация на отношенията с Югославия.

5. *Работническо дело* отбелязва само в едно изречение, че румънската публика била необективна. — *Работническо дело*, 9 юни 1969 г., бр. 160, с. 6. *Народен спорт* изобило от отбелязва реакциите на румънските зрители. В същия вестник, обаче можем да открием „казионната“ (впрочем доста разумна, като изключим „дървения“ официален език, с който е изложена) позиция за приемливото поведение на една публика, макар и в контекста на футболните запалняковци. Така, според кандидата на педагогическите науки, старши преподавателя във ВИФ „Г. Димитров“, Павел Драганов „Във вдъхновената подкрепа на нашия отбор за спечелване на срещата не бива да забравяме и съперниците си. Ние сме граждани на социалистическа държава, възпитани от Българската комунистическа партия и Димитровския комсомол. Любовта към Родината, горещото желание за победа, устремната подкрепа за нашите момчета ние съчетаваме с уважение към съперника“. Павел Драганов. „Хора от трибуните, да помогнем за успеха!“ — *Народен спорт*, бр. 69 (3268), събота 14 юни 1969 г., с. 3

6. И в други соцстрана спортът се превръща в отдушник за натрупаното срещу Съветския съюз недоволство. Само ще вметна, че през 1969 г. в Чехословакия има младежки антисъветски демонстрации във връзка с хоккейните срещи между Чехословакия и СССР.

7. По този повод *Народен спорт* съдържано отбелязва, че срещата между СССР и Югославия се провежда „при твърде отежнена обстановка поради некоректното държане на част от публиката“. „Нашият отбор ще играе във финалната група“. — *Народен спорт*, бр. 1061, понеделник, 7 юни 1954 г., с. 1; *Работническо дело* се ограничава със съобщение-

то, че СССР спечелил мача с Югославия. — *Пак там*, 6 юни 1954 г., бр. 157, с. 4.

8. *Работническо дело*, 11 юни 1954 г., бр. 162, с. 4

9. Вж. *Работническо дело* от 10 юни 1954 г., бр. 161, с. 4; 11 юни 1954 г., бр. 162, с. 4; 12 юни 1954 г., бр. 163, с. 4; Също *Народен спорт*, бр. 1062, петък, 11 юни 1954 г., с. 1—4; *Пак там*, бр. 1063, понеделник, 14 юни 1954 г., с. 1, 4; България също побеждава Югославия — 55:30. Според *Народен спорт* това става, защото „Българските basketболисти непрестанно и задълбочено усвояваха богатия опит на съветската basketболна школа в прекрасните условия за развитие на този спорт, създадени от Партията и народната власт [...]“. „Победи на българския отбор“. — *Пак там*, бр. 1062, петък, 11 юни 1954 г., с. 1.

10. АМВнР, оп. 10п, а.е. 77, л. 49

11. Значителна част от жителите на СССР не са руснаци и ето защо използвам кавички.

12. Дойчин Маринов Кинкин е секретар при посолството.

13. За непосредствените реакции на обикновенните хора, изразен в писма до Чаушеску през август-септември 1968 г., които не са публикувани в официалната преса — вж. Григоров, Д. „Ние сме даки, ние сме румънци!“ Народът зад Чаушеску срещу „руснаците“ (1968). — В: Преломни времена. Сборник в чест на 65 годишнината на проф. Л. Огнянов. С., 2006, с. 720—735

14. Георги Костов Богданов (1915, Варна — 1995) — български дипломат, посланик. Завършва Висшата военна школа в СССР. Пълномощен министър в Израел (1952—1954). Пълномощен министър в Тирция (1954—1956). Посланик в КНДР (1960—1963). Ръководи посолството в Букурещ през 1963—1969 г. Посланик в Полша (1971—1974). Посланик в Мексико (1975—1976). Справката е взета от Матева, М. История на дипломатическите отношения на България. С., 2005, с. 663.

15. АМВР, оп. 20-п, а.е. 391, л. 77

16. Гозес, И. Астор. Господарят на магията. С., [б. г.], 54—61.

17. За това как направлявани първоначално от властта (или по-точно от определени нейни представители) прояви, свързани със спорта, могат да излязат извън контрол, заради емоциите на любителите на спорта, вж. например любопитното изказване на Т. Живков на заседание на Политбюро през 1971 г., в което той засяга погребението на Гунди и Котков — ПРОТОКОЛ „А“, № 410 НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ПОЛИТБЮРО НА ЦК НА БКП ОТ 13.VII.1971 г. Цит. по Да се запази за вечни времена. Информационен бюлетин, бр.1, С., 2002, с. 178-179. Благодаря на д-р Михаил Груев, който ми обърна внимание върху тази публикация.

18. В книгата му *The Battle Stalin Lost*, предназначена главно за западната публика, Дедиер включва две глави, посветени на най-великата игра — футбола. Тук цитирам френското издание на книгата. Dedié, V. Le dié de Tito. Staline et la Yougoslavie. Paris, 1970, p. 78-81, 316—319.

19. Понятието субалтерен е въведено от Антонио Грамши. Буквално то се отнася до хора или групи, които се намират на ниско обществено положение поради расова, класова, етническа, религиозна полова, принадлежност, сексуална ориентация и т.н.

20. В момента голям белградски парк.

21. СССР печели, втори са чехините, нашите — трети, унгарките са на четвърто място. Югославянките остават едва пети, а в т.нар. „утешителна група“ има само „западни страни“ — Италия, Австрия, Зап. Германия и Дания.

22. При първоначалния прочит на текста бях скептичен към тези данни за действията на югославските специални служби. Струваше ми се, че са плод на известна параноя от страна на българския дипломат. След като прочетох книгата на кинорежисьора и сценарист, Веселин Бранев, „Следеният човек“ се убедих, че служителят на българското посолство, Д. Кинкин, много добре е знаел за какво пише. В книгата си Бранев описва

сходни практики на ДС спрямо чуждестранните спортисти. В случая става въпрос за френските basketболисти, дошли за европейското в София. Младият Бранев е назначен за преводач на френския отбор. Така той става пряк свидетел на „работата“ на българските „разузнавачи“. За по-голяма яснота привеждам един по-обширен цитат: „Два дена преди началото на първенството всички преводачи на отбори бяха поканени за инструктаж. След като получихме обяснения за превозните средства, хотелите и местата за хранене, някак си между другото ни се съобщи, че към всеки отбор от западна страна ще има и по един технически сътрудник, с когото трябва да се държим „с разбиране“. Всъщност подсказва ни се, че тези сътрудници са служители от Държавна сигурност. След малко вратата се отвори и няколко души влязоха, като всеки отиде при съответния преводач на отбор, към който бе прикрепен. На мен, тоест на френския отбор, се падна едно ужасно човече — около трийсетгодишен, дребен, с тънки лъскави мустачки, с мека шапка, паднала до ушите, и грамаден, не по мярка шлифер. Приличаше на популярния по това време италиански филмов комик Тото. Лицето му имаше напрегнат израз, очичките му играеха наляво-надясно и изобщо единственото нещо, което му липсваше, беше закачена на ревера му визитна картичка, на която да пише „таен агент“. [...] Едва след този случай разбрах, че главната функция на разузнавача с мустачките бе да следи за контакти между френските спортисти и местното население. [...] Но от някакъв срам пред себе си аз спестих едно колоритно обстоятелство, което може да даде някакво обяснение за първопричината на този разпит — в деня на своето заминаване френският отбор ми подари за спомен basketболните си топки, като всеки състезател бе поставил подписа си върху тях. Понесох ги аз в една мрежа, а разузнавачът с мустачките се затътри подире ми в големия си шлифер и започна да повтаря: „Дай една топка, бе!... Дай и на мен една топка, бе, деца имам!“ Гласът му ставаше все по-умолителен. [...] Бранев, В. Следеният човек. Спомена, предизвикани от документи. С., 2007, с. 131—133. Като цяло от спомените на Бранев излиза, че немалка част от дейността на ДС е била доста безсмислена. Вероятно не особено смислени от оперативна гледна точка е била и работата на югославските *обавештајци* спрямо българските basketболистки през 1954 г. В този смисъл, може би българският дипломат е надценил значението ѝ.

23. Става дума за „открития стадион за зимни игри „23 август“. Вж. „На ринга в Букурещ“. — *Работническо дело*, бр. 152, неделя, 1 юни 1969 г., с. 6. *Народен спорт* дава по-големи подробности за съоръжението — рингът е построен върху изкуствена зимна пързалка, която е покрита за шампионата по бокс. Константин Маковей. Ще се веят 25 национални флага. — *Народен спорт*, бр. 62 (3261), четвъртък, 29 май 1969 г., с. 4

24. България се представя изключително успешно с три бронзови медала и трима финалисти. Най-много представители на финалите излъчва Румъния — 6, втори е СССР с 5, а България е на трета позиция.

25. На четвъртфиналите Димитър Милев губи от Олех (Полша). Дали българският дипломат се е заблудил, след като в *Работническо дело* загубата е приета спокойно, за разлика от поражението на Г. Станков срещу датчанина Йенсен, за което в *Работническо дело* са обвинени съдиите? Вероятно не, защото по-информираният *Народен спорт* представя събитията, както служителят на посолството ни — чиста победа за Йенсен и съдийски „аванти“ за Олех. Знаменито! Шест българи с медали. — *Народен спорт*, бр. 65 (3264), четвъртък, 5 юни, с. 1, 4

26. Всъщност името на боксьора е Позняк, който на финала в категория до 81 кг. побеждава Моне от Румъния.

27. Става дума за победата на унгареца Орбан над турския състезател Татар на финала в категория до 57 кг. Илюстрации от двубоите Позняк-Моне и Орбан-Татар може да се видят в полското спортно издание *Spotwies*, Nr 25 (970), 24 czerwca 1969, s. 4.

28. Статията не бе открита в архивната единица.